

תפקידו של הפסיכולוג במערכת החינוך

גילה קרון בוגרת הכשרת *case manager* במכללת לוינסקי הציגה את השירות שניתן בפסיפס - ייעוץ וליווי בתחום החינוך: מפגשים שמטרתם להנחות את ההורים, להעצים אותם, ללוות אותם מול מערכת החינוך ולסייע בפתרון בעיות ובמעברים ממסגרת למסגרת. ע"י יצירת תקשורת טובה באמצעות מפגשים עם הצוות החינוכי וגורמי טיפול, ליווי הורים במיצוי זכויות מול וועדות סטטוטוריות – ועדת שילוב, השמה וערר (כולל זכות לסייעת) וליווי לוועדות עצמן ומעקב וקשר אחר ביצוע ההמלצות. כל הפרטים באתר.

אורית בידרמן, פסיכולוגית חינוכית ומטפלת במשפחות מאמצות. עובדת הרבה שנים במערכת החינוך ובאופן פרטי עם משפחות. במפגש מדברת על הדרך בה יכולים הורים להיעזר במערכת כדי לקדם את הילד על פי צרכיו.

הגן ובית הספר הן מערכות משמעותיות בחיי הילד. מסגרות השייכות המרכזיות בה מתנסה הילד בחיים האמתיים, המורכבים, בניגוד לבית, שהוא חממה. דרך התנסות עם בני גילו ודמויות משמעותיות – גננת, מורה – מתגבשת הזהות העצמית והיכולת להתמודד. לגננת/מורה יש השפעה ניכרת.

ככל שהילד צעיר יותר הוא זקוק יותר לדמות משמעותית. פחות כשהוא מתבגר, אם כי גם במהלך התיכון הוא עדיין זקוק לדמות כזו.

איך ניתן להיעזר בצוות החינוכי?

בגן חובה עובדות גננת וסייעת. הגננת מתייעצת על פי שיקול דעתה עם פסיכולוגית הגן. בטרום וטרום טרום חובה תפקיד פסיכולוגית הגן – תלוי רשות. הורים שמעוניינים להתייעץ עם פסיכולוגית הגן יכולים ליצור קשר דרך הגננת וליזום פגישה משותפת או לפנות ישירות לשירות הפסיכולוגי. מומלץ.

בבית"ס מרכזת היועצת את הנושאים הרגשיים. כשיש התלבטויות או שאלות כדאי לפנות אל המחנכת, דרכה נוצר קשר עם היועצת. ברקע נמצאת פסיכולוגית חינוכית שניתן לפנות אליה ובבתי ספר רבים גם המנהלת מעורבת.

גננת/מורה יכולה לתרום לחיזוק תחושת הביטחון ותחושת הערך של הילד. ברגע שהיא יכולה לראות את הילד בצורה רב ממדית, לראות גם את החזקות לצד הקושי, היא יכולה למצוא דרכים גמישות לעזור לו. למורה יש תפיסה לגבי הילד, תפיסה שמשפיעה על הציפיות שלה ממנו. היא משדרת לו את הציפיה הזו ומשפיעה על האמונה שלו בעצמו, על התנהגותו ועל הישגיו. התהליך הזה נקרא "אפקט פיגמליון" (בעקבות סיפור פסל האישה של פיגמליון שהפך בשר ודם מכוח אהבתו ואמונתו). מחקרים מחזקים את ההנחה שכאשר מורה מאמין ביכולות של ילד, נוצר תהליך בו הילד הצליח לגייס כוחות ולמצות את עצמו. מצבו היה טוב יותר.

יש גם תהליך הפוך. כשיש תפיסה שלילית, הציפיה שלילית. דוגמה: ילד עם בעיה בוויסות רגשי שצועק ומתפרע קשה למורה להתמודד אתו והיא מפתחת תחושה שזה "ילד מופרע". המורה הגיעה לכיתה מוכנה ומצפה להתפרצויות שלו. כשהמורה מצפה שיפריע אין לילד הרבה סיכוי להתנהג אחרת. לאורך זמן הילד מפנים זאת להערכה ולדימוי העצמי שלו והשינוי קשה יותר. התערבות של פסיכולוגית יצרה אצל המורה ראייה רב ממדית. במקביל נעשתה עבודה עם הילד ועם משפחתו וכך הביאו לשינוי.

הורים מודאגים, החוששים שמשהו לא בסדר, חוששים מה יהיה אם ההתנהגות תימשך, דואגים ביחס לעתיד, מגיעים לתקשורת עם הילד חוששים ומתוחים, כועסים מראש. זהו תהליך טבעי ומוכר שמקשה הן על ההורים והן על הילדים. חשוב להבין שכלל שחוששים שהילד ימשיך בהתנהגותו, תגובת ההורים עלולה לגרום לנבואה שתגשים את עצמה. היכולת להיות בתפקיד ההורי, היכולת לעזור לו מצטמצמת. הילד חווה את המתח והחששות. הם עוברים גם בלי מילים. ההורה אינו פנוי ואינו מסוגל להיות שם בשבילו. חשוב להיות מודעים לתהליך הזה, לחשוב איך להגמיש את החשיבה ואם מרגישים במלכודת, להתייעץ עם אנשי מקצוע.

4 מרכיבים בולטים בהתפתחות רגשית של ילדים:

1. היכולת ליצור קשר, לתת אמון לחוות ביטחון בנוכחות מבוגר משמעותי. היכולת לבקש עזרה נותנת תשתית רגשית לשאר ההתפתחות. ילד זקוק לתחושת ביטחון גם בבית וגם במסגרת. זהו קשר שמשולב בהערכה, אכפתיות וחום ויש בו גבולות ברורים להתנהגות.

ילדים מאומצים זקוקים לזה במיוחד כי בעברם יש יחסים משמעותיים שהסתיימו. האימוץ הוא חוויה של תיקון והרבה תקווה. כשיש קשיים, עצם ההתכוונות של ההורים כלפי הילד, מאמציהם להיטיב עמו, היציבות בקשר מאפשרים תיקון. בגלל שהקשר שהסתים הוא חלק מההיסטוריה של הילד, חלק מהילדים יהיו עסוקים בשאלות שקשורות בקושי בקשר שחוו בראשית חייהם כמו: "למה עזבו/מסרו אותי?" "האם זה יכול לקרות שוב?". השאלות מובילות לבלבול וחוסר שקט, שבאים לידי ביטוי גם בבית וגם בגן ובבית הספר. חשוב שגם להורים יהיה ליווי ותמיכה, דמות שתוכל לעזור בחשיבה. לילדים חשוב להתמודד עם השאלות ולתת ביטוי חיובי לבלבול.

היכולת לתת אמון בגננת/מורה נבנית בתוך קשר יציב. גננת/מורה שנותנת חוויה של ביטחון, דמות שיש לה נוכחות גבוהה, המפגינה אכפתיות, המבטאת הערכה לכישורי הילד, מעודדת ויחד עם זאת מציבה גבולות ברורים ותואמים.

יכולת של הילד לפנות לגננת/מורה בבקשת עזרה כשיש לו קושי או מצב מצוקה, מצביעה על יכולתו ליצור קשר, לתת אמון. זו מיומנות חשובה הקשורה גם ליכולת של תקשורת וגם לוויסות רגשי. חשוב שבקשר של ההורים עם הגננת/מורה תנוהל שיחה בה יבחנו איך היא יכולה לבנות עם הילד קשר שיאפשר לו לפנות אליה ולבקש את עזרתה. יותר קל לזהות קושי או מצוקה אצל ילדים מתפרצים מאשר אצל ילדים הנסוגים לתוך עצמם. חשוב שהגננת/מורה תגיד לילד שהיא שם והוא יכול לפנות אליה. כנאמר יש לה תפקיד חשוב בחיזוק ההערכה העצמית של הילד.

2. וויסות רגשי והתנהגותי, מדובר במנגנון פנימי שאנחנו רוצים ללמד את הילד לפתח, כשהוא חווה רגש, שידע להרגיע את עצמו. היכולת הזו תלויה בטמפרמנט מולד. חלק מילדים זקוקים ליותר עזרה מהסביבה על מנת לפתח אותו. זהו תהליך ארוך הדורש התייחסות מיוחדת ומותאמת לכל ילד. באופן כללי גם ההורים וגם הגננת/מורה יכולים לעזור לילד אם ידברו בשפה שמבחינה בין רגש להתנהגות. הרגש תמיד לגיטימי וחשוב לתת לו שם ולהכיר בו: "אני רואה שנעלבת, זה באמת מעליב ואתה כועס מאוד" ובהדרגה לעזור לילד למצוא בתוך עצמו עוד אופציות טובות יותר מצעקות או הימנעות. אפשר לומר: "בוא נראה איך אפשר להתנהג עכשיו, כאן, חוץ מאשר לצעוק". לשים גבולות להתנהגות.

הרבה פעמים המסגרת יכולה לעזור להורים לשים גבולות. מסגרת שלא יודעת לשים גבולות היא חוויה קשה עבור ילדים. במקרה כזה ניתן לפנות לשירות הפסיכולוגי. שת"פ חיובי יעצים את הילד. ההורים צריכים לנסות לפנות ולהיעזר בשירות הפסיכולוגי. לבקש מפגש משותף עם פסיכולוגית או לפנות לשירות הפסיכולוגי, לברר מי הפסיכולוגית המטפלת בגן/בית הספר של הילד וליצור אתה קשר ישיר.

3. למידה, כשרואים קושי בלמידה כדאי להתייעץ בהתחלה עם הגננת/מורה ואז גם עם הפסיכולוגית החינוכית. בגן כשעולות שאלות לגבי הבשלות של הילד, שירותים פסיכולוגיים עושים הערכות. בבית הספר כשעולה חשש לגבי למידה יש לפנות בשלב ראשון למורה ואז למורה ביחד עם היועצת והן יכולות להחליט לשלב את הפסיכולוגית.

רגש ולמידה קשורים זה בזה. למידה דורשת פניות רגשית. כשילד חווה קושי רגשי הוא פחות פנוי ללמידה. למשל במעברים (כתה א', מעבר דירה, אח חדש, מחלה במשפחה...)

לחלק מהילדים המאומצים קשה לפתח סקרנות ללמידה. הם עסוקים בידיעה או בחוסר הידיעה לגבי תחילת חייהם, דבר שמסיח את דעתם ומקשה על הריכוז. פסיכולוגית חינוכית יכולה לעשות תצפית ולספק מידע ותובנות שיעזרו לילד בהתמודדות.

4. השתלבות חברתית, כשמבינים את המצב החברתי של הילד, למורה יש יכולת רבה לסייע. במידה והילד נמנע ממפגשים חברתיים, מורה יכולה לתווך ולעזור לשלב אותו בפעילות חברתית ו/או לחבר אותו לילד שמתאים לו.